

HITA NKANDZIYISO LOWU

Quarterly Economic Chronicles hiwona mujeko waswa ikhonimi ya Vindilic Analytics, ikandziyisisa swiendlakalo swakulandzelana swankoka leswihumelelaka eka tikonkwaro, ekaxifundzankulu nalekalevhele yamatiko hinkwawo. Ifambisiwa ngopfu hixilaveko xadyondzo yaswa ikhonimi xikan'we na mahangu yaswatimali ekatikonkulu raAfrika. Hikunyika xiviko xa ikhonimi lexingabasa ekavativi va ikhonimi, tona ti 'non-economist', hingakunguhatangi hitumbuluxa mbango lowutirhisekaka eka vaaka tiko leswaku vatekaswiboho leswinganavutivi. Xiviko xahina hilexohlawuleka hikuva sweswi xihlengetiwe xikan'we nokandziyisiwa hitindzimi taximfumo tohlaya letikuvulavuriwaka hitona laha Afrika Dzonga. Leswi swiendla leswaku vahlayi vaswikota kutwisisa timhaka tamatimu yaswa ikhonimi 'economic chronicles' hiririmi ramanana. Iswakonka kuxiya leswaku nkongomelo waxiviko lexi ikutatisa kaswiviko leswingakona hi ikhonimi latikweni ra Afrika Dzonga.

ISSN: 2706-896X

© 2022 Vindilac Analytics

Mfanelo ya vutshila eka switirhisiwa swantirholowu ukhomiwe hiyona Vindilac Analytics. Ntirho ungahumesiwa nakambe, hinkwawo kumbe xiphemu xawona, kaswikongomelo leswingariki swamabindzu 'non commercial' ntsena loko kuboxiwa hindlela leyihetisiseke mayelana naswikombo. Leswi nga endzeni kantirholowu swikunguhatiwe leswaku swivavutivi byo angarihela kungari kutirha kutsundzuxa vahlayi eka timali kumbe swin'wana switsundzuxo. Vindilac Analytics ayi amukeli vutihlamuleri ekakulahlekeriwa lokukongomeke ekamuhlayi wokarhi kumbe hindlela leyinga kongomangiki leswina humelelaka swisuka eka datara leyingariki yantiyiso xikan'we tinhlamuselo letinyikiweke ekaxiviko lexi xinkan'we natinhlamuselo letingata tisuka ekavanhu vankhuvo wavunharhu kungakunguhatiwanga. Mavonelo lamanga kombisiwa xikan'we namahetelelo lamangafikeleriwa hilwa mahumaka ekavatsari akufanelangi mahlanganisiwa na Vindilac Analytics.

Swivutiso hinkwaswo aswilanguterisiwi eka info@vindilac-analytics.co.za

Kukuma vuxokoxoko byotala hi Vindilac Analytics, hikombela u endzela webusayiti yahina leyingala hansi:

www.vindilac-analytics.co.za

© 2022 Vindilac Analytics

1.NKOMISO HIVAFAMBISI VANTIRHO

Mintirho ya ikhonimi e Afrika Dzonga yi vuyela hi ku nonoka endzhaku ka ntshikelelo wa ntungu wa Covid-19 na kuya emahlweni ka ku yimisiwa gezi. Gross Domestic Product (GDP) ya ntiyiso yitlakuke hi 1.9% phesente hi kotara yo sungula ya 2022, yi landzela 1.4% leyi nga pfuxetiwa hi kotara yo hetelela ya 2021. Levhele ya GDP ya ntiyiso eka kotara yosungula ya 2022 yi tlule ringanelo ra levhele ya 2019 kunga si vhumbuka ntungu wa Covid-19. Ku engetela, Gross Domestic Expenditure ya ntiyiso yitlakuke hi 2.2% ka kotara yosungula ya 2022 yi suka ka 1.4% ka kotara yohetelela ya 2021. Hambiswiritano, yi sale yi ri hansi ka ringanelo ra loko kungasiva kona ka ntungu lowu.

Nati bangi ta le xikarhi ‘central banks’ to hlayanyana ti tlakusa ti pholisi ta ntswalo waxibalo kutlula leswi hi ku angarhela aswi languteriwile kama viki ya sweswinyana, ti makete tamali misava hi matiko ti siyeka ti nga tshamisekangi eka matiko lama nga hluvuka. Bangi ya le xikarhi ya United States yi tivise ntlakuko wa ntswalo wa xibalo hi ti poyinti ta ‘75-basis points’, bangi ya le xikarhi ya le Canada yitlakuse pholisi ya xibalo hi ti poyinti ta ‘100-basis points’, na Philippines yi tivise kutlakuka eka ntswalo wa xibalo hi ti poyinti ta ‘75-basis points’. Eka ntila wun’we, bangi ya le xikarhi ya le Afrika Dzonga yi tlakuse pholisi ya ntswalo waxibalo hi ti poyinti ta ‘75-basis points’, ku tshaha nkarhi wa ku phikelela ka ntlakuko wa minxavo ya le henhla. Ku pfumeriwa leswaku ku na vuxaka bya kahle exikarhi ka ntlakuko wa minxavo wa le henhla na ku kavanyetiwa ka nketana’chain’ ya vuphakeri.

Eka xiyenge swadyondzo, mfumo wa Afrika Dzonga uya emahlweni na ku tirhana na mimbuyelo ya ku dyondza leyi nga fambelaniki na leswi swinghenisiwaka eka ku dyondza. Ku ya hi World Bank, matirhiselo ya mali hi mfumo wa le Afrika Dzonga ka swadyondzo ta ni hi ti phesente ta GDP a kuri 6.84% hi 2020. Ka mpimanyeto wa 2022, R1.3 wa ti tiriliyoni u averiwe ka kudyondza na ndhavuko, kasi eka yona, R282.8 wa ti biliyoni yi averiwe ndzawulo dyondzo. Hambi leswi kunga tirhisiwa mali yotala eka dyondzo, swi ringanyetiwiwe leswaku kuringana vadyondzi va 750 000 lava nga ka malembe ya 7-17 vatshike xikolo hinkarhi wa ntungu wa Covid-19. Endzhaku ka ntungu lowu, mpimo wa vatshiki va xikolo a wu ringanyetiwiwe ku ringana 230 000. Ku yisa emahlweni, nomboro yohelela ya vadyondzi lava paseke hi bachela ‘bachelor’ va ringane 36.4% hi 2021. Leswi swikhomisa tingana ka tiko leri akiweke ka miholo ya le henhla na swikili swa ku antswa- la ku nga fambisani ka makete wa mintirho ku humelelaka. Hi 2021, General Household Survey yi gimete leswaku I 52% ntsena wa vantshwa lava hetaka giredi 12. Leswi swi pfuxa swivilelo kungari ntsena swa nkoka wa dyondzo kambe thoriwa ka vantshwa loku languteriweke.

Ku suka ka ku antswa kuya ka ku nyanya- swiphiso swa eneji e Afrika Dzonga swi ya mahlweni na ku nyanya, ku tlhela ku koka-koka ku vuyeriwa ka ikhonomi ya Covid-19. ku timiwa ka gezi, hi ku tisola, ku ta ya emahlweni na ku lawula tinhloko-mhaka. Swi tiyisiwiwe nakambe leswaku hi swona swisivelaka ku kula ka ikhonomi swinene hi hakelo leri languteriweke lerikulu ngopfu ra R1.5 wa ti miliyoni hisiku eka ikhonomi. Nshikelelo, hikwalaho, utava wa nkarhi wo leha. Nkateko-khombo, kutimiwa ka gezi swi vonaka ka ha ri mahlweni kutaya emhlweni

na le ka vumundzuku; na lembe ra 2022 la kulanguteriweke leswaku ri va rona lembe leri nyanyaka swinene.

Xilaveko xa ku hundzuka ka nkoka ku ta lava swintshuxo leswitiyekena leswi nga ta tiyisela eka swiphiqo swa timali ta mfumo na eneji, naswona ku fika kwala, migingiriko ya ku sungula na mathirhisele ya kona a ma enelanga ku humelerisa mhaka leyi. Ku na swivilelo leswi kulaka mayelana na vukungundzwana na vufambisi byo biha e Afrika Dzonga hikuva leswi swisala swi ri swona swihinga leswikulu eku kuleni na le kuhluvukeni ka tiko. Matshalatshala la ma tekaka hi mfumo ku lwisana na swivangelo swa vukungundzwana na wona matsandzeka exi karhi ka ku nga tshamiseki ka swa ti politiki.